

Konjunkturläget

Av pol. mag. G Ahrsjö, Industriens Utredningsinstitut

I den internationella ekonomiska utvecklingen har allt tydligare en rad väsentliga förändringar framträtt. Dessa förändringar pekar på en viss avmattning i den allmänna högkonjunkturen. Omsvängningen har främst kommit till synes i sjunkande råvarupriser och i den internationella betalningssituationen — pundets och francens svaga ställning jämte en tilltagande dollarbrist. I några länder uppträder även tendenser till stagnation i den allmänna produktionsutvecklingen och minskning av investeringsviljan inom näringslivet.

Största intresset tilldrar sig den konjunkturförsämring som pågått i *Förenta Staterna*. Under innevarande år har den amerikanska ekonomin minskat sin expansionstakt. Läget kan för närvarande betecknas som labilt och det är ännu oklart, i vilken riktning utvecklingen kommer att gå.

Avmattningen i den amerikanska högkonjunkturen har i synnerhet yttrat sig i en nedgång i de privata bruttoinvesteringarna. Investeringsvolymen har minskat inte bara till följd av lagernedskärningar utan också genom företagens minskade investeringar i maskiner, byggnader och anläggningar. Resultatet har i första hand blivit krympande orderstockar och lägre kapacitetsutnyttjande för den under senare år snabbt utbyggda produktionsapparaten.

Mot de ovan berörda depressiva faktorerna har stabiliserande inflytande utövats av den privata konsumtionen och de offentliga utgifterna. Den privata konsumtionen, som tar i anspråk den

förligt största delen av bruttonationalprodukten, har hittills ökat men i något långsammare takt än i fjol. Tendensen har dock varit olika för olika slag av konsumtionsutgifter. Utgifter för icke varaktiga varor har sålunda stigit i snabbare takt än utgifter för varaktiga konsumtionsvaror. Det bör framhållas, att avsättningen av de sistnämnda spelat stor roll för konjunkturuppgången under de senaste åren.

Den andra balanserande faktorn har gällt såväl delstaternas och kommunernas utgifter för offentlig verksamhet som utgifter för försvarsändamål. Tidigare i år hade en reduktion av försvarsutgifterna beslutats, men genom de ryska framgångarna på satellitområdet har man nu ändrat ståndpunkt.

Man bör också hålla i minnet, att den officiella bedömningen av det amerikanska näringslivets expansionsförmåga alltså jämt präglas av en optimistisk syn, medan den mera pessimistiska bedömningen tycks dominera företagavärlden. De penningvårdande myndigheterna har tidigare i år sett faran i en inflationistisk utveckling. Företagna ekonomisk-politiska åtgärder har angett, att man föredragit en dämpning av expansionstakten framför betydande prisstegringar. En lättare penningpolitik har visserligen införts genom diskontosänkningen från 3,5 till 3 procent i november och på några håll genom en ökad kreditvolym, särskilt för att tillgodose bostadsbyggandets lånebehov. Den stimulerande effekten på näringslivet synes dock ha blivit ringa. Men åtgärden kan tas som intäkt för att myndigheterna

nu börjat bli försiktigare i sin restriktiva ekonomiska politik.

Den viktigaste stabilisatorn i regeringens ekonomiska politik är emellertid budgeten. Presidenten har vid flera tillfällen förklarat, att anpassningen bör få försiggå utan särskilda åtgärder från regeringens sida, men att en större konjunkturförsämring skall motarbetas med alla till buds stående medel. Regeringens passivitet i nuvarande läge har dock utsatts för hård kritik från flera håll. Flera bedömare framhåller, att det finns stor risk för att den nuvarande konjunkturavmattningen kan komma att övergå i en accelererad nedgång med sjunkande produktion, sysselsättning och konsumtion. Även om den nuvarande regimen skulle vara beredd att sätta igång motkonjunkturer, anser kritiker vidare, måste man räkna med att den offentliga utgiftsexpansionen kommer att ske med viss eftersläpning. Det psykologiska momentet med kongressval nästa höst framhävs emellertid mycket starkt i den amerikanska konjunkturdiskussionen liksom de ryska sputnikarna och misslyckandet med Vanguard-raketen.

Dessa överväganden leder till den slutsatsen, att Förenta Staternas ekonomi stagnerat på hög nivå. Det förefaller dock inte att den är på väg in i ett depressionskede. Men med hänsyn till de rådande förhållandena skulle en minskning av den privata konsumtionen och en försämring i vinstutsikterna dra med sig ytterligare bortfall i den totala efterfrågan och göra det ekonomiska läget kritiskt.

En konjunkturdämpning i Förenta Staterna kan påverka den övriga världen på olika sätt. Utvecklingen under efterkrigstiden har emellertid visat, att Västeuropas konjunkturer är mindre känsliga för och beroende av den amerikanska konjunkturen än tidigare.

De primära verkningarna sker via den amerikanska utrikeshandeln och betalningarna med utlandet. Förenta Staterna är den största importören av en mängd råvaror och en amerikansk avmattning åtföljs därför vanligen av en nedgång i råvarupriserna. Härvid kommer Västeuropa att beröras indirekt genom att de utomeuropeiska råvaruproducerande ländernas inkomster och importkapacitet minskar. Detta leder sedan bl. a. till minskad efterfrågan på västeuropeiska industriprodukter.

Frågan blir nu närmast hur *Västeuropa* kommer att påverkas av den nuvarande amerikanska konjunkturförsämringen. Möjligheterna att möta en fortsatt amerikansk avmattning är begränsade. De risker som föreligger är påtagliga. Under den avmattning som 1953—54 drabbade det amerikanska näringslivet hade Europa en fortsatt hög produktionsnivå och råvarupriserna var snarare stigande än fallande. Denna gång föreligger en motsvarande konjunkturdämpning i Västeuropa, och råvaruprisernas fall har ännu inte upphört. Dessutom är pundets och francens svaga ställning redan ett problem. Återverkningarna är dock ännu så länge svåra att bestämma. Men man tycks i allmänhet vara inställd på att en press på världshandeln kommer att uppstå i början av nästa år.

Ett annat orosmoment i Västeuropa utgör den på nytt uppkomna dollarbristen och fördelningen av guld- och dollarreserverna. Förenta Staternas stora extraordinära utgifter utomlands har inte varit tillräckliga för att täcka det europeiska importöverskottet. Västtysklands stora överskott i bytesbalansen har sedan lett till att Västeuropas tillgång på guld och dollar blivit ojämnt fördelad. En väsentlig nedgång av Förenta Staternas import

kan därför på kort sikt leda till svårigheter och valutakriser.

I Sverige knyter sig huvudintresset till vilket resultat Englands och Frankrikes skärpta ansträngningar att komma till rätta med sina såväl yttre som inre jämviktsproblem kommer att få. I *England* har ökningstakten i industriproduktionen ånyo börjat avta efter uppgången tidigare i år. Utvecklingen döljer olikartade tendenser på olika produktionsområden. Konsumtionsvaruindustrin visar en fortsatt återhämtning, medan kapitalvaruindustrins produktionsökning börjat avta. Industriinvesteringarna stiger fortfarande men inte så snabbt som i fjol. Med den nuvarande ekonomiska politiken väntas denna tendens bestå.

Om de privata konsumenternas efterfrågan kan tänkas fortsätta att stiga under de närmaste månaderna blir givetvis beroende av pris- och löneutvecklingen. Vad det sistnämnda beträffar har regeringen signalerat att man ämnar söka frampressa ett lönestopp. En sådan politik kan komma att äventyra konsumtionsboomen men samtidigt skulle en betydelsefull inflationsfaktor försvinna.

Handelsbalansen visar hittills ett underskott, som är större än i fjol. Betalningsbalansen däremot visar ett större överskott än väntat. Det förefaller dock som om störningsmoment redan gjort sig gällande på detta område. Orderingången till de engelska exportindustrierna, främst kapitalvaruindustrin, tenderar alltmer nedåt. En exportnedgång under oktober tolkas också som en allmän försvagning av de engelska exportkonjunkturerna.

Det aktuella läget i *Frankrike* karakteriseras av en viss förbättring av valutaläget. Devalveringen av francen har stoppat det tidigare nettoutflödet av valutor. Trots detta är den inre ekonomin ur balans. Visserligen ökar industriproduktio-

nen i samma mycket starka takt som tidigare, men de höga levnadskostnaderna har dragit med sig kraftiga krav på kompensation för prisstegringarna. Vidare väntas nya prishöjningar på färdigvarupriser genom importavgiften på råvaror. Denna utveckling innebär risk för en ny kraftig inflationsväg.

I motsats till utvecklingen i de andra stora europeiska industriländerna har *Västtysklands* ekonomi utmärkts av hög expansionstakt utan allvarigare störningar. Samtidigt har emellertid problemet med den ständigt stigande valutareserven och den härav förorsakade likviditetsstegringen manat förbundsregeringen till försiktighet. Man har vidtagit åtgärder i form av tullsänkningar och importliberalisering. Dessa åtgärder har dock inte varit tillräckliga och man söker därför efter andra utvägar. Eftersom en uppvärdering av marken på det bestämdaste förnekats vara aktuell återstår alternativen ökad kapitalexport, snabbare återbetalning av de utländska skulderna eller ökat inre efterfrågetryck. Om dessa åtgärder verkligen löser det ekonomiska dilemma är tveksamt.

Avmattningen i den allmänna konjunkturen och ovissheten om den fortsatta konjunkturutvecklingen i Förenta Staterna och Västeuropa påverkar givetvis också *Sverige*. Nuvarande utvecklingstendenser tyder på att läget försvårats på en del exportmarknader, där avsetningsmöjligheterna tidigare varit goda. Vidare har ökningstakten i industriproduktionen, som under första halvåret var starkt stigande, börjat mattas av. Dessa förändringar i konjunkturläget är dock än så länge av begränsad omfattning.

Att döma av de preliminära oktober-siffrorna över produktionsvolymen i industrin har ökningen ytterligare dämpats. Den industriella produktionen under ok-

tober synes nämligen inte vara större än för ett år sedan. Det bör dock påpekas, att produktionsstegringen i fjol var koncentrerad till fjärde kvartalet.

Bakom avmattningen i oktober i år synes ligga en minskad produktion inom konsumtionsvaruindustrin. Vidare kan framhållas, att inom kapitalvaruindustrin visar sysselsättningen i verkstadsindustrin en minskning för första gången i år.

Försämrade exportmöjligheter brukar vanligtvis vara ett första tecken på förändrade konjunkturen. Detta med hänsyn till att en betydande del av vår export består av kapitalvaror. Avsättningen är beroende av investeringsverksamheten i utlandet och fluktuerar vanligen mycket under en konjunkturcykel. Men man måste också komma ihåg, att en stor del av ifrågasvarande produkter är specialiteter och nödvändighetsvaror i köparländernas import. Därtill kommer att vår exportmarknad utgörs av ett stort antal länder.

Vad som främst faller i ögonen på exportsidan är att högkonjunkturen för våra skogsprodukter synes ha passerat sin höjdpunkt. På *trävarumarknaden* har försäljningarna under innevarande år präglats av en stark återhämtning efter fjolårets nedgång. Däremot väntas de restriktioner, som England och en del andra länder har måst vidtaga för att för-

bättra sitt betalningsläge, komma att minska våra exportmöjligheter av trävaror under den närmaste tiden. I fråga om *massa samt papp och papper* har exporten under året varit utsatt för ett starkt tryck. Den stadiga uppgång, som karakteriserat de senare åren, har därigenom uteblivit. Delvis sammanhänger denna utveckling dock med strukturella problem. Ehuru nuvarande läget ännu är oklart, är det ganska osannolikt att man får någon större ökning i exportvolymen av dessa skogsprodukter.

En viss försämring i avsättningsförhållandena kan också spåras i exportvolymen av *handelsfärdigt järn och stål*. Detta gäller såväl de dyrare som de billigare kvaliteterna. När det gäller mer bearbetade varor såsom *maskiner och instrument samt transportmedel* har exportuppgången däremot varit betydande. Ordergång i höst har emellertid dämpats. Endast i ett fåtal fall har dock omfattande permitteringar av arbetskraft förekommit. I detta sammanhang bör också uppmärksammas, att permitteringarna till jul endast till en del anses hänga samman med minskad efterfrågan och växande avsättningssvårigheter. Oaktat detta synes en viss nedgång av expansionstakten inom verkstadsindustrin under 1958 som sannolikt.